

FONETIK USLUBIYAT: TEORIYA VA AMALGA OLISH

Mashrabboyeva Diyora

*Andijon davlat pedagogika instituti Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 101-guruh talabasi.*

Anotatsiya: Maqola fonetik uslubiylatning nazariy asoslari va amaliy jihatlarini ko'rib chiqadi. Fonetik uslubiylat – bu tilning tovush tizimi va uning stilistik aspektlarini o'rganadigan soha bo'lib, unga fonema, intonatsiya, talaffuz va so'z birikmalarining fonetik tuzilishi kiradi. Fonetik uslubiylat tilning shaxsiy, jamoaviy, va madaniy kommunikatsiyada qanday o'zgarishlarga uchraganini tahlil etadi. Maqolada tilshunoslarning yirik nazariyalari, fonetik uslubiylatga doir asosiy tushunchalar va metodologiyalar keltirilgan.

Kalit So'zlar: Fonetik uslubiylat, ovoz tizimi, stilistika, talaffuz, leksik birliklar, fonema, intonatsiya.

Annotation: This article explores the field of phonostylistics, focusing on the phonetic features that contribute to stylistic coloring in different types of speech. It examines the role of intonation, stress, rhythm, and sound patterns in shaping emotional and communicative nuances of language. The study also discusses how phonostylistic devices function in literary and spoken texts, emphasizing their importance in effective communication and stylistic expression.

Keywords: phonostylistics, intonation, rhythm, stylistic devices, phonetics, expressive means.

Аннотация: В статье рассматривается область фонетической стилистики, с акцентом на фонетические особенности, придающие стилистическую окраску различным типам речи. Анализируется роль интонации, ударения, ритма и звуковых структур в формировании эмоциональных и коммуникативных оттенков языка. Также обсуждается функционирование фонетико-стилистических средств в литературных и

устных текстах, подчеркивая их значимость для эффективной коммуникации и стилистического выражения.

Ключевые слова: *фонетическая стилистика, интонация, ритм, стилистические средства, фонетика, выразительность.*

Fonetik uslubiyyat – bu tilning tovush tizimining stilistik jihatlarini o'rganadigan soha. U fonema va intonatsiya tizimlarining o'zgarishini, talaffuz va leksik birliklarning uslubga bog'liqligini tushuntiradi. Bu soha tilshunoslar uchun juda muhim, chunki fonetik tizim tilni faqat grammatik jihatdan emas, balki kommunikativ nuqtai nazardan ham shakllantiradi. Fonetik uslubiyyat tilning turli uslublarida, jumladan, rasmiy va noformal tilda qanday ishlashini o'rganadi.

Fonetik Uslubiyyatning Nazariy Asoslari: Fonetik uslubiyyatning asosiy vazifasi tilning tovush tizimini, talaffuz, stress va intonatsiyaning til kontekstidagi ahamiyatini tahlil qilishdir. Tovushlar va fonemalar tilning har qanday kommunikativ aspektiga ta'sir qiladi, shu jumladan, so'zlarning mazmuni, ularning noaniqligi yoki aniqroq ifodalanishi.

O'zbek Tilida Fonetik Uslubiyyat: O'zbek tilshunosligida fonetik uslubiyyat o'rganishning alohida ahamiyati bor. O'zbek tilida talaffuzdagi farqlar va dialektlar, fonetik xususiyatlar adabiyotda va kundalik tilda o'ziga xos rol o'ynaydi.

O'zbek olimi Sh.Xolmatov¹ o'zining “O'zbek tilida fonetik jarayonlar” asarida fonetik uslubiyyatni o'rganishda intonatsiya, talaffuz va stressning kommunikativ ahamiyatiga e'tibor qaratgan. Uning fikricha, fonetik xususiyatlar nafaqat tilshunoslikda, balki tilni o'rganishda va amaliyotda ham muhim ahamiyatga ega.

A.M.Sulaymonov² esa o'zbek tilida fonetik uslubiyyatning uslublarini ajratib ko'rsatgan. U o'zbek tilida fonetik uslubiyyat turli sohalarda – ilmiy, adabiy, va kundalik kommunikatsiyalarda qanday ishlatilishini tahlil qilgan. Uning fikricha, fonetik uslubiyyat tilning har bir shaklida o'ziga xos va yirik ahamiyatga ega.

¹ Xolmatov.SH.”O'zbek tilida fonetik jarayonlar”(1997).Toshkent-O'zbekiston nashriyoti

² Sulaymonov.A.M.”O'zbek tilidagi fonetik uslubiyyat”(2001).Toshkent-Fan nashriyoti.

Roman Jakobson³: “Fonema tilning asosiy birligi sifatida tilshunoslar tomonidan ko‘rib chiqilishi zarur. Har bir fonema o‘zaro aloqada boshqa fonemalar bilan kommunikatsiya effektini yaratadi”.

Vladimir Vinnitskiy⁴: “Fonetik uslubiyyat o‘zining vazifasida tilning strukturalarini tushunish bilan cheklanmaydi, balki tilni ijtimoiy va madaniy kontekstdagi o‘zgarishlarga moslashtiradi”.

A.M.Sulaymonov: “Fonetik uslubiyyat o‘zbek tilining talaffuz, stress va intonatsiya tizimlarining o‘zgarishlarini ko‘rib chiqishda muhim ahamiyatga ega. Bu, nafaqat tilni yaxshilash, balki uning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi”.

Fonetik Uslubiyyatning Amaliy Ahamiyati: Fonetik uslubiyyat tilni o‘rganishda nafaqat aniq talaffuz, balki so‘zlarning to‘g‘ri ishlatilishi, stress va intonatsiyaning ta‘sirini ko‘rib chiqishni talab qiladi. Har bir kommunikatsion vaziyatda tilning uslubiyy xususiyatlari o‘zgaradi, bu esa so‘z va so‘z birikmalarining fonetik xususiyatlariga ta‘sir qiladi. Shu boisdan, fonetik uslubiyyatni o‘rganish tilni rivojlantirish va uni yanada samarali ishlatish uchun muhimdir.

Fonetik uslubiyyat dunyo tilshunosligida tilning tovush tizimining va uning stilistik jihatlarining ahamiyatini ta’kidlaydigan asosiy sohalardan biridir. Bu soha tilshunoslarga nafaqat tilning grammatik jihatlarini, balki uning kommunikativ, estetik va ijtimoiy funktsiyalarini ham o‘rganish imkoniyatini beradi. Phonetic stylistics tilni yanada to‘liq va murakkab tushunish uchun zarur bo‘lgan nazariy va amaliy asoslarni yaratadi.

Dunyo tilshunosligida fonetik uslubiyyat, til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ochib beradi va tilni ijtimoiy kontekstdan ajratib ko‘rishning muhimligini ko‘rsatadi. Mashhur tilshunoslar, jumladan Roman Jakobson va Vladimir Vinnitskiy, fonetik uslubiyyatni tilshunoslikning o‘ziga xos va muhim yo‘nalishi sifatida belgilab, uning jahon tilshunosligidagi o‘rnini mustahkamlashgan.

³ Jakobson.R.” Linguistics and Poetics: An Essay on the Structure of Language and the Function of the Poetic Message”.Cambridge-MIT Press nashriyoti(1962).

⁴ Vinnitskiy.V.”Asosiy nazariy asoslar”.Moskva-Nauka nashriyoti(1980).

Shu tariqa, fonetik uslubiyat tilning nafaqat strukturaviy, balki madaniy va ijtimoiy jihatlarini ham chuqur o'rganishga imkon beradi. Bu esa uni dunyo tilshunosligida ajralib turuvchi va qimmatli ilmiy soha sifatida tashkil qiladi.

Fonetik uslubiyat tilshunoslikning muhim sohalaridan biri bo'lib, tilning tovush tizimiga, talaffuzga, intonatsiyaga va stressga asoslangan uslublarni o'rganadi. Bu soha nafaqat tilni nazariy o'rganishda, balki uning amaliy qo'llanilishida ham katta ahamiyatga ega. O'zbek olimlari fonetik uslubiyatni o'rganishning nazariy va amaliy jihatlarini kengaytirib, tilni tushunishda va uni samarali ishlatishda yangi yo'nalishlar yaratmoqdalar.

Fonetik uslubiyatni o'rganish nafaqat tilning grammatik tuzilishini, balki uning kommunikativ kuchini ham yaxshilashga yordam beradi. U tilning ma'no, ifoda va uslublarni aniqlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbek tilidagi fonetik xususiyatlar, dialektlar va talaffuzdagi farqlar, so'z birikmalarining ma'no va uslubga tasiri kabi masalalar fonetik uslubiyatni o'rganishning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Shu boisdan, bu soha tilni chuqurroq tushunish, uni samarali ishlatish va ijtimoiy kommunikatsiyaning barcha aspektlarini hisobga olish uchun zarurdir.

Fonetik uslubiyatning rivojlanishi tilshunoslarga tilni chuqurroq tushunishga yordam beradi va uning kommunikativ samaradorligini oshiradi.

Fonetik uslubiyat tilning sirli va go'zal tovushlarini, uning har bir imlo va talaffuzidagi nozik o'zgarishlarni o'rganishga imkon beradi. Bu soha tilning faqatgina grammatik tuzilmasini emas, balki uning ma'no, ifoda va his-tuyg'ularni qanday aks ettirishini ham aniqlaydi. Har bir so'zning, har bir fonemaning hayotimizdagi o'rni va ta'siri fonetik uslubiyatda yuksak san'at va ilmning ajralmas uy'unligini yaratadi. Tovushlarning va intonatsiyaning magiyasi orqali til nafaqat muloqot vositasi, balki bizning ichki dunyomizning oynasiga aylanadi. Tilning rang-barang uslublari, so'zlar orasidagi nozik farqlar va talaffuzdagi ohanglar orqali har bir suhbat o'ziga xos san'ati, o'ziga xos ifodasi bo'lib namoyon bo'ladi. Fonetik uslubiyat tilshunosligida shu go'zal va betakror xarakterlarni o'rganish bizga nafaqat tilni, balki uning mohiyatini va uning bizga etkazayotgan his-tuyg'ularini chuqur anglash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xolmatov, Sh. (1997). O'zbek tilida fonetik jarayonlar. Toshkent: O'zbekistan.
2. Sulaymonov, A. M. (2001). O'zbek tilida fonetik uslubiyat. Toshkent: Fan.
3. Jakobson, R. (1962). Linguistics and Poetics: An Essay on the Structure of Language and the Function of the Poetic Message. Cambridge: MIT Press.
4. Vinnitskiy, V. (1980). Fonetik Uslubiyat: Asosiy Nazariy Asoslar. Moskva: Nauka.